

Πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Αγωγής

Θεόδωρος Β. Θάνος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο εξετάζονται τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Αγωγής με βάση το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων αλλά και το φύλο, κατά τη δεκαετία του 2000. Βασίζεται στα δεδομένα έρευνας που έχει ως πληθυσμό αναφοράς τους φοιτητές των Σχολών Επιστημών Αγωγής και πηγή των στατιστικών στοιχείων τις Στατιστικές της Εκπαίδευσης της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, παρά την αύξηση των "βάσεων" εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής και ιδιαίτερα στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης κατά τη δεκαετία του 2000, περισσότερες πιθανότητες εισαγωγής εμφανίζουν οι φοιτητές με γονείς που έχουν χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και εκπαιδευτικό κεφάλαιο και οι γυναίκες ως προς το φύλο. Στο εσωτερικό των Σχολών Επιστημών Αγωγής, οι φοιτητές δεν διαφοροποιούνται μεταξύ τους εκτός από εκείνους που έχουν γονείς που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα και απόφοιτους Λυκείου καθώς και τους άνδρες, οι οποίοι εμφανίζουν υψηλότερες πιθανότητες εισαγωγής στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και χαμηλότερες στα Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ανώτατη εκπαίδευση, πρόσβαση, Σχολές Επιστημών Αγωγής, κοινωνική αναπαραγωγή, κοινωνική πρόλευση, κοινωνικές ανισότητες, κεφάλαιο, φύλο

Access to higher education and social inequalities: The social characteristics of the students in the Schools of Education Sciences

Theodoros B. Thanos

ABSTRACT

This article examines the social characteristics of students in the Schools of Education Sciences on the basis of parental occupation and education level as well as gender during the first decade of the 21st century. It is based on the data of a research the population of which is students who study in the Schools of Education Sciences, while the data come from official education statistics of the Hellenic Statistical Authority.

According to the research, despite the increase in the performance necessary in the University entrance examinations as far as the Schools of Education Sciences are concerned, and in particular the Departments of Primary School Education during the first decade of the 21st century, there are more opportunities for participation in higher education for students with parents with low socioeconomic and educational capital and women as far as gender is concerned. As regards the Schools of Education Sciences there is no differentiation among students, apart from those with parents with scientific occupations and upper secondary education graduates, as well as men, who are more likely to enroll in the Departments of Primary School Education and less likely to enroll in the Departments of Pre-School Education.

KEY WORDS: higher education, access, Schools of Education Sciences, social reproduction, social background, social inequality, capital, gender

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο εξετάζει τις κοινωνικές ανισότητες κατά την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, εστιάζεται στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών στις Σχολές Επιστημών Αγωγής, κατά την περίοδο 2001-2009. Πρόκειται για ένα θέμα ενδιαφέρον γιατί τα τελευταία χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου, οι βάσεις εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής και ιδιαίτερα στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης εμφάνισαν σημαντική άνοδο. Τίθεται έτσι το ερώτημα, αν η εξέλιξη αυτή της ανόδου των βάσεων επηρέασε τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών.

Ένας άλλος λόγος είναι ότι οι κοινωνικές ανισότητες κατά την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση αποτελούν αντικείμενο πολλών θεωρητικών και εμπειρικών μελετών τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Τα στοιχεία των ερευνών δείχνουν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες με αξιοσημείωτη σταθερότητα. Ο τρόπος αναπαραγωγής, όμως, των κοινωνικών ανισοτήτων τα τελευταία χρόνια έχει μετασχηματιστεί καθώς η ανώτατη εκπαίδευση έπρεπε από τη μια μεριά να ανταποκριθεί στις πιέσεις της διεύρυνσης και του εκδημοκρατισμού της και από την άλλη να διατηρήσει τον αναπαραγωγικό της ρόλο (Παναγιωτόπουλος & Θάνος, 2008: 64-65). Όπως αναφέρει ο P. Bourdieu (2002: 200-201) κατά τη μελέτη των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη όλοι οι μετασχηματισμοί στο εκπαιδευτικό σύστημα -αλλά και έξω από αυτό- οι οποίοι καθορίστηκαν από τη μαζική αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού καθώς και όλες οι μεταβολές -αποτέλεσμα των μορφολογικών μετασχηματισμών που έχουν επέλθει σε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος- οι οποίες επηρέασαν την οργάνωση και τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πολλαπλασιασμός των μη ορατών ιεραρχημένων κατευθύνσεων και των συγκαλυμμένων περιθωριακών και των χωρίς μέλλον κλάδων, οι οποίοι συμβάλλουν στην ασαφή αντίληψη των ιεραρχιών. Ενώ παλιότερα το εκπαιδευτικό σύστημα με τα σαφή σύνορα οδηγούσε στην εσωτερίκευση των διαφόρων σχολικών διακρίσεων που αντιστοιχούσαν καθαρά σε «κοινωνικές διαιρέσεις», σήμερα, με τις συγκεχυμένες και ασαφείς ταξινομήσεις «ευνοεί ή επιτρέπει» βλέψεις, που είναι και αυτές συγκεχυμένες και ασαφείς.

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, οι έρευνες για τις κοινωνικές ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση δεν εστιάζονται τόσο στην πρόσβαση ως προς το σύνολο όσο

στο εσωτερικό της ανώτατης εκπαίδευσης και συγκεκριμένα σε σχέση με την εσωτερική ιεράρχηση των ανώτατων σχολών. Συγκεκριμένα, στους κόλπους της ανώτατης εκπαίδευσης, που άλλοτε προορίζονταν κυρίως για τα άτομα που προέρχονταν από τις πιο ευνοημένες κοινωνικές κατηγορίες, συναντώνται άτομα διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης (Παναγιωτόπουλος & Θάνος, 2008: 63). Έτσι, σήμερα, το ενδιαφέρον των ερευνών για τις κοινωνικές ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στην πρόσβαση στο σύνολο της ανώτατης εκπαίδευσης, ως στοιχείο εκδημοκρατισμού της, για δύο κυρίως λόγους: (α) τις περισσότερες πιθανότητες εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση δεν τις εμφανίζουν τα άτομα που προέρχονται από τα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα, και (β) τα «χαμηλά» κοινωνικά στρώματα παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες εισαγωγής σε σχέση με άλλες χώρες (Θάνος, 2010· Φραγκουδάκη, 1985· κ.ά.). Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα επιτελεί τον αναπαραγωγικό της ρόλο μέσα από την εσωτερική ιεράρχηση των σχολών, η οποία στην πραγματικότητα είναι κοινωνική ιεράρχηση. Η ιεράρχηση των σχολών με βάση τις επαγγελματικές και εν γένει τις κοινωνικές προοπτικές που προσφέρουν αντιστοιχεί στην ιεράρχηση των σχολών με βάση την κοινωνική σύνθεση των φοιτητών τους. Στις «προνομιούχες» σχολές, τα άτομα με γονείς από τα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα εμφανίζουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες εισαγωγής, ενώ τα άτομα με γονείς από «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα εμφανίζουν τις μικρότερες πιθανότητες εισαγωγής. Αντίθετα, στις «μη προνομιούχες» σχολές, τα άτομα με γονείς από τα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα εμφανίζουν τις μικρότερες πιθανότητες εισαγωγής, ενώ τα άτομα με γονείς από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα τις μεγαλύτερες πιθανότητες εισαγωγής (Θάνος, 2010 & 2012· Σιάνου-Κύργιου, 2008· Κοντογιαννοπούλου, 1999· Τσουκαλάς, 1986· Φραγκουδάκη, 1985· κ.ά.).

Οι Σχολές Επιστημών Αγωγής με βάση την κοινωνική σύνθεση των φοιτητών αλλά και τις επαγγελματικές προοπτικές τις οποίες προσφέρουν κατατάσσονται στις «μη προνομιούχες» σχολές. Από παλαιότερες (Βάμβουκας, 1982· Πυργιωτάκης, 1992· κ.ά.) αλλά και πρόσφατες έρευνες (Θάνος, 2012· Καραμεσίνη & συν, 2008, κ.ά.) προκύπτει ότι οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί προέρχονται από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα, κυρίως, αγροτικών περιοχών. Η κοινωνική θέση και το κύρος των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι χαμηλό. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, οι δάσκαλοι θεωρούν συχνά ότι το επάγγελμά τους είναι χαμηλού κοινωνικού status, ακόμη κι από αυτό που τους τοποθετεί το κοινωνικό σύνολο.

Αποδίδουν ως κύρια αίτια της χαμηλής κοινωνικής τους θέσης την οικονομική τους κατάσταση, τη φύση του αντικειμένου της εργασίας τους (μικρά παιδιά), τη διάρκεια των σπουδών μέχρι πρότινος (διετείς -ανώτερες- σπουδές)⁵, αλλά και το υψηλό ποσοστό εκπροσώπησης των γυναικών στις Σχολές Επιστημών Αγωγής (Πυργιωτάκης, 1992: 182-187· Κορώσης & Ελευθεράκης, 2011: 78-79).

Παρά την ένταξη των Σχολών Επιστημών Αγωγής στις κατώτερες θέσεις της κοινωνικής ιεράρχησης, για την εισαγωγή στις σχολές αυτές απαιτείται υψηλή βαθμολογία. Τα τελευταία χρόνια, τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης των Σχολών Επιστημών Αγωγής είναι από τα πλέον περιζήτητα μεταξύ των υποψηφίων στα πανεπιστημιακά τμήματα λόγω της άμεσης απασχόλησής τους σε δημόσια και ιδιωτικά δημοτικά σχολεία (Καραμεσίνη & συν., 2008: 232). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο διορισμός των «αναπληρωτών» δασκάλων, μέχρι πρόσφατα, γινόταν ακόμη και με τη βεβαίωση αποφοίτησης. Η άμεση απασχόληση αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα επιλογής των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης (Κωνσταντίνου & Μίχος, 2011: 70-73). Φοιτητές με χαμηλό κοινωνικό και οικονομικό κεφάλαιο, οι οποίοι θα μπορούσαν να εισαχθούν σε Πολυτεχνική ή Ιατρική Σχολή, επιλέγουν να εισαχθούν στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης εξαιτίας της άμεσης απορρόφησης στην αγορά εργασίας (Θάνος, 2009: 22-23). Στα Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών η βάση εισαγωγής είναι χαμηλότερη, αλλά φαίνεται να είναι η αμέσως επόμενη επιλογή αρκετών υποψηφίων που αποτυγχάνουν να εισαχθούν στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Κορώσης & Ελευθεράκης, 2011: 87).

Στα τέλη της δεκαετίας του 2000, παρατηρείται το φαινόμενο ορισμένα άτομα με υψηλές επιδόσεις στις πανελλαδικές εξετάσεις, με τις οποίες θα μπορούσαν να εισαχθούν σε κάποιο τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας ή των Πολυτεχνικών Σχολών, επιλέγουν να εισαχθούν στις Σχολές Επιστημών Αγωγής. και ιδιαίτερα τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Sianou-Kyrgiou & Tsiplakides, 2011· Θάνος, 2009). Το ερώτημα που τίθεται είναι σε ποιο βαθμό η τάση αυτή έχει αλλάξει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Αγωγής; Αυτό το ερώτημα αποτέλεσε την αφορμή για την πραγματοποίηση της έρευνας που παρουσιάζεται στη συνέχεια.

⁵ Ακόμη και σήμερα, ένα σημαντικό ποσοστό εν ενεργεία νηπιαγωγών και δασκάλων είναι απόφοιτοι σχολών διετούς φοίτησης (Σχολών Νηπιαγωγών και Παιδαγωγικών Ακαδημιών).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Αγωγής και της εξέλιξής τους, κατά την περίοδο 2001-2009, με κριτήριο:

- α) το επάγγελμα του πατέρα,
- β) το επάγγελμα της μητέρας,
- γ) το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα,
- δ) το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας, και
- ε) το φύλο τους.

Η εξέταση των κοινωνικών χαρακτηριστικών πραγματοποιείται στο σύνολο των Σχολών Επιστημών Αγωγής αλλά και τα επιμέρους Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Π.Τ.Δ.Ε.) και Νηπιαγωγών (Π.Τ.Ν.).

Η παρούσα μελέτη αναμένεται να συμβάλλει στην κοινωνιολογία του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πληθυσμός της έρευνας

Οι φοιτητές των Σχολών Επιστημών Αγωγής συνιστούν τον πληθυσμό αναφοράς της παρούσας έρευνας. Πηγή των στατιστικών στοιχείων αποτελούν οι Στατιστικές της Εκπαίδευσης που εκδίδει η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ., πρώην Ε.Σ.Υ.Ε.) για κάθε ακαδημαϊκό έτος. Τα στοιχεία αφορούν στο διάστημα από το ακαδημαϊκό έτος 2001/02 έως το 2008/09.

Μέθοδος ανάλυσης στατιστικών στοιχείων

Για τη διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Αγωγής υπολογίζονται οι «δεσμευμένες» πιθανότητες εισαγωγής των ατόμων στο σύνολο των Σχολών Επιστημών Αγωγής, αλλά και στο σύνολο των επιμέρους τμημάτων (Π.Τ.Δ.Ε. και Π.Τ.Ν.) με βάση τα προαναφερθέντα κριτήρια.

Οι «δεσμευμένες» πιθανότητες εισαγωγής υπολογίζουν τις πιθανότητες που έχει ένας νέος, ο οποίος έχει ήδη εισαχθεί στην ανώτατη εκπαίδευση, να εισαχθεί στις Σχολές Επιστημών Αγωγής. Η διαφορά των δεσμευμένων πιθανοτήτων από τις αντικειμενικές πιθανότητες έγκειται στο ότι εμπεριέχουν την επιλογή για την εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση (Bourdieu & Passeron, 1993).

Η δεσμευμένη πιθανότητα εισαγωγής των ατόμων με κριτήριο το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας, το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας και το φύλο τους στις Σχολές Επιστημών Αγωγής προκύπτει από τους παρακάτω λόγους:

$$\frac{\% \text{ φοιτητών με επάγγελμα πατέρα/ μητέρας [X] στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών με επάγγελμα πατέρα/ μητέρας [X] στο σύνολο των φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης το έτος [Z]}}$$

$$\frac{\% \text{ φοιτητών με επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα/ μητέρας [X] στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών με επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα/ μητέρας [X] στο σύνολο των φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης το έτος [Z]}}$$

$$\frac{\% \text{ φοιτητών ανδρών/ γυναικών στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών ανδρών/ γυναικών στο σύνολο των φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης το έτος [Z]}}$$

Αντίστοιχα, η δεσμευμένη πιθανότητα εισαγωγής των νέων με κριτήριο το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας, το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας και το φύλο τους στα Π.Τ.Δ.Ε. και Π.Τ.Ν. προκύπτει από τους παρακάτω λόγους:

$$\frac{\% \text{ φοιτητών με επάγγελμα πατέρα/ μητέρας [X] στα Π.Τ.Δ.Ε./Π.Τ.Ν. το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών με επάγγελμα πατέρα/ μητέρας [X] στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}$$

$$\frac{\% \text{ φοιτητών με επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα/ μητέρας [X] στα Π.Τ.Δ.Ε./Π.Τ.Ν. το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών με επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα/ μητέρας [X] στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}$$

$$\frac{\% \text{ φοιτητών ανδρών/ γυναικών στα Π.Τ.Δ.Ε./Π.Τ.Ν. το έτος [Z]}}{\% \text{ φοιτητών ανδρών/ γυναικών στις Σχ. Επ. Αγωγής το έτος [Z]}}$$

Ταξινόμηση των επαγγελματικών ομάδων σε κοινωνικές κατηγορίες

Στις περισσότερες μελέτες οι επαγγελματικές ομάδες κατατάσσονται σε κοινωνικές τάξεις ή κοινωνικές κατηγορίες ή κοινωνικά στρώματα. Συνήθως χρησιμοποιείται η κατάταξη σε κοινωνικά στρώματα ή κοινωνικές κατηγορίες, γιατί αποτελούν ευρύτερες ομαδοποιήσεις σε σχέση με την κατάταξη σε κοινωνικές τάξεις (Λαμπίρη-Δημάκη, 1974: 90).

Η ιεράρχηση των επαγγελματικών ομάδων και η αντιστοίχησή τους σε κοινωνικές κατηγορίες ή κοινωνικά στρώματα γίνεται με κριτήριο το βαθμό της κοινωνικοοικονομικής ισχύος και του γόητρου τους. Το γόητρο, όμως, είναι «πιθανό», εφόσον εκτιμάται σύμφωνα με την προσωπική κρίση του κάθε ερευνητή, η οποία πηγάζει από την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα (Λαμπίρη-Δημάκη, 1974: 89-90, 122).

Μέχρι το 1992, οι επαγγελματικές ομάδες/κατηγορίες που χρησιμοποιεί η ΕΛ.ΣΤΑΤ. περιλαμβάνουν ανομοιογενή επαγγέλματα ως προς το γόητρο και την κοινωνικοοικονομική τους ισχύ. Η ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την κατάταξη των επαγγελμάτων σε ομάδες δεν λαμβάνει υπόψη της ορισμένα σημαντικά -από κοινωνιολογική άποψη- κριτήρια, όπως το οικονομικό ή το κοινωνικό γόητρο κάθε επαγγέλματος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία κατάταξης των επαγγελματικών ομάδων σε κοινωνικά στρώματα ή κοινωνικές κατηγορίες. Το πρόβλημα του «αμαγάλματος» της ταξινόμησης των επαγγελμάτων σε ομάδες από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. επισημαίνεται από την πλειονότητα των ερευνητών (Δρουκόπουλος, 1989: 23· Λαμπίρη-Δημάκη, 1974: 122). Η αλλαγή του τρόπου ταξινόμησης των επαγγελμάτων από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. το 1992⁶, δεν έλυσε το πρόβλημα, εφόσον η κατηγοριοποίηση των επαγγελμάτων δεν έγινε με κοινωνιολογικά κριτήρια. Για παράδειγμα, στη «μεγάλη» επαγγελματική ομάδα «Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα» περιλαμβάνονται υπουργοί, βουλευτές, γενικοί γραμματείς, δήμαρχοι, κοινοτάρχες, κ.λπ. (Ε.Σ.Υ.Ε., 1995: 10).

Στις έρευνες για τις κοινωνικές ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση, οι επαγγελματικές ομάδες, οι οποίες αναφέρονται κι ως κοινωνικο-επαγγελματικές

⁶ Σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ. η αναθεώρηση και αντικατάσταση του τρόπου ταξινόμησης των επαγγελμάτων σε ομάδες πραγματοποιήθηκε για να «...καλύψει τις ανάγκες των απογραφών των ερευνών που διενεργεί η Γ.Γ. ΕΣΥΕ, καθώς και των άλλων φορέων, για ταξινομήσεις κατά επάγγελμα και τέλος, τις ανάγκες για συγκρισιμότητα των στατιστικών στοιχείων που αφορούν την ένταξη του εργατικού δυναμικού σε επαγγέλματα, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο» (Ε.Σ.Υ.Ε., 1995).

ομάδες λόγω της κοινωνικής διάστασης του επαγγέλματος, ταξινομούνται σε τρεις ευρύτερες κατηγορίες/ στρώματα:

- (α) «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα («Μέλη βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα», «Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα», και «Ένοπλες Δυνάμεις»),
- (β) «μεσαία» κοινωνικά στρώματα («Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα»⁷, «Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα», και «Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές»⁸),
- (γ) «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα («Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς», «Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα», «Χειριστές μηχανημάτων σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και συναρμολογητές», και «Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες») (Θάνος, 2010: 262 & 2012: 130).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών στο σύνολο των Σχολών Επιστημών Αγωγής

Επάγγελμα γονέων και πρόσβαση στις Σχολές Επιστημών Αγωγής

Στις Σχολές Επιστημών Αγωγής τις περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής εμφανίζουν τα άτομα με γονείς⁹ από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα, και τις χαμηλότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής τα άτομα με γονείς από τα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα, με αξιοσημείωτη σταθερότητα, όπως προκύπτει από τις τιμές των τυπικών αποκλίσεων των μέσων όρων των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής, οι οποίες είναι χαμηλές¹⁰ (γράφημα 1).

⁷ Μέχρι τώρα η ομάδα αυτή περιλαμβάνονταν στα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα λόγω μη δυνατότητας διαχωρισμού από την ομάδα «Πρόσωπα ασκούντα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα» γιατί αποτελούσαν μία ενιαία επαγγελματική ομάδα.

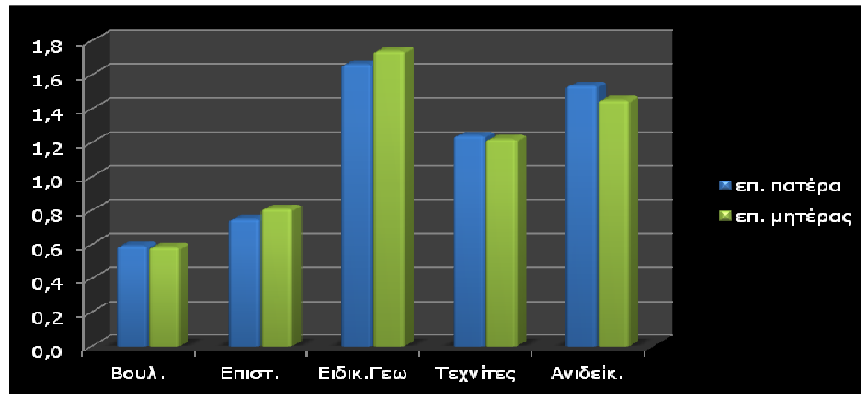
⁸ Εντάσσονται στα «μεσαία» κοινωνικά στρώματα γιατί σ' αυτήν την ομάδα περιλαμβάνονται και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας (πυροσβέστες, αστυνομικοί, κ.λπ.).

⁹ Οι δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής των ατόμων με κριτήριο το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας σχεδόν ταυτίζονται.

¹⁰ Οι μέσοι όροι των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές Επιστημών Αγωγής με βάση το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας εμφανίζουν αξιοσημείωτη σταθερότητα κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (2001-2009), όπως προκύπτει από τις τιμές της τυπικής απόκλισης, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις κυμαίνονται από 0,0 έως 0,1. Σε κάποιες περιπτώσεις η τιμή της τυπικής απόκλισης είναι 0,2. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που η τιμή της τυπικής απόκλισης είναι από

Γράφημα 1

**Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα γονέων για το διάστημα 2001/2-2008/9**

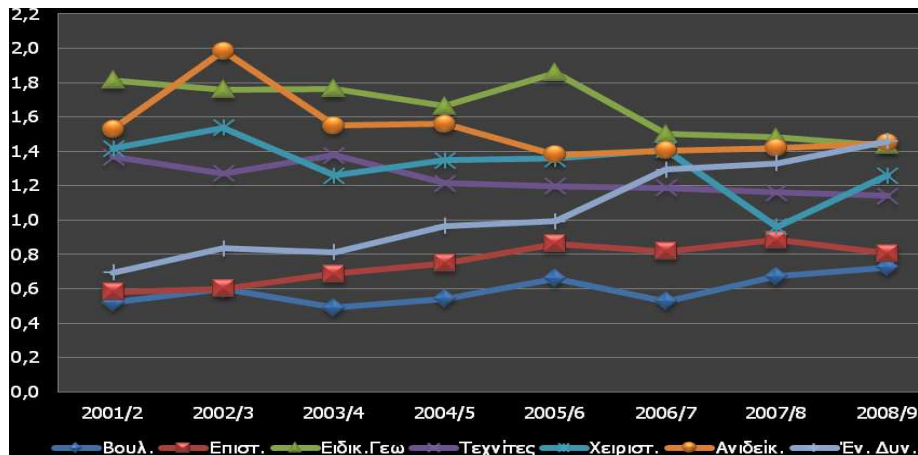

Από τα γραφήματα 2 και 3 προκύπτει ότι, τα τελευταία χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου, τα άτομα από τα «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα αυξάνουν τις δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής εις βάρος των ατόμων από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα, στα οποία παρατηρείται μείωση των πιθανοτήτων εισαγωγής σ' αυτές τις σχολές τόσο με κριτήριο το επάγγελμα του πατέρα όσο και με κριτήριο το επάγγελμα της μητέρας. Στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, οι αρχικές διαφορές μεταξύ των «ανώτερων» και των «κατώτερων» κοινωνικών στρωμάτων ως προς τις πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής μειώνονται αρκετά.

0,3 και πάνω: οι ένοπλες δυνάμεις και οι μη μισθωτοί στην περίπτωση του επαγγέλματος του πατέρα και οι ένοπλες δυνάμεις και άνεργοι στην περίπτωση του επαγγέλματος της μητέρας. Η υψηλή τιμή της τυπικής απόκλισης των μέσων όρων των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής αυτών των επαγγελματικών κατηγοριών είναι πιθανό να συνδέεται με το μικρό αριθμό των ατόμων που περιλαμβάνουν.

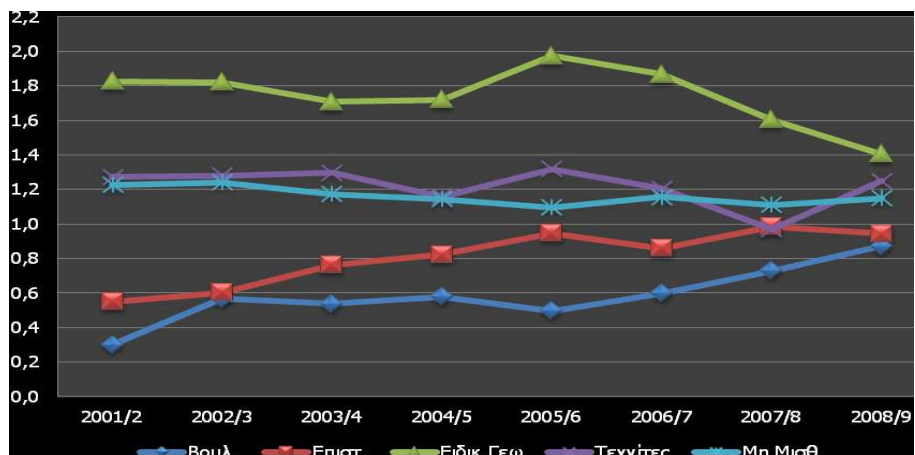
Γράφημα 2

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα πατέρα για το διάστημα 2001/2-2008/9**

Γράφημα 3

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα μητέρας για το διάστημα 2001/2-2008/9**

Εκπαίδευση γονέων και πρόσβαση στις Σχολές Επιστημών Αγωγής

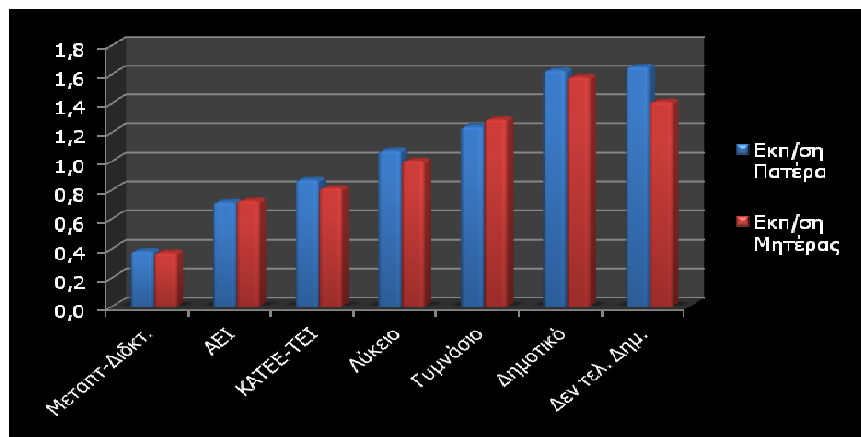
Με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων¹¹ τις περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής έχουν τα άτομα με γονείς από

¹¹ Τα άτομα με γονείς στην εκπαιδευτική κατηγορία «Αναλφάβητοι» δεν εξετάζονται, γιατί εκπροσωπούνται με πολύ χαμηλό ποσοστό (0,0% έως, 0,1%).

τις κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα άτομα με γονείς απόφοιτο Δημοτικού έχουν τετραπλάσιες πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής από τα άτομα με γονείς κάτοχο μεταπτυχιακού-διδακτορικού διπλώματος (γράφημα 4). Οι πιθανότητες εισαγωγής με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων εμφανίζουν σταθερότητα, όπως προκύπτει από τις χαμηλές τιμές των τυπικών αποκλίσεων¹².

Γράφημα 4

**Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων για το διάστημα 2001/2-
2008/9**

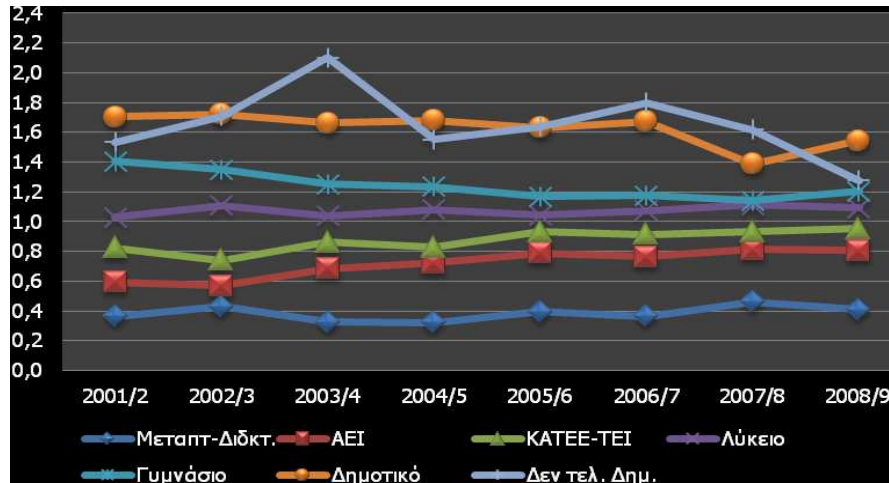

Κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, παρατηρείται μια τάση μείωσης των διαφορών μεταξύ των ατόμων με γονείς στις ανώτερες και κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες σχετικά με την πρόσβασή τους στις Σχολές Επιστημών Αγωγής. Παρατηρείται αύξηση των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων με γονείς απόφοιτους ΑΕΙ και ΤΕΙ και μείωση των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων με γονείς απόφοιτους Δημοτικού και όσους δεν τελείωσαν το Δημοτικό. Στα άτομα με γονείς απόφοιτους Λυκείου και κατόχους Μεταπτυχιακού-Διδακτορικού δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη διακύμανση στις τιμές των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής (γραφήματα 5 και 6).

¹² Οι τυπικές αποκλίσεις των μέσων όρων των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής κυμαίνονται από 0,0 έως 0,1. Εξαίρεση αποτελούν τα άτομα με πατέρα που δεν τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο, όπου η τιμή της τυπικής απόκλισης είναι λίγο υψηλότερη (0,2).

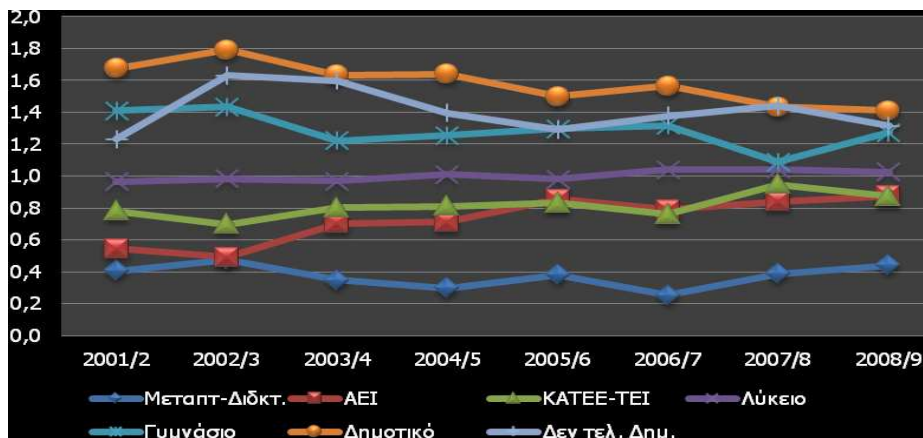
Γράφημα 5

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα για το διάστημα 2001/2-
2008/9**

Γράφημα 6

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας για το διάστημα 2001/2-
2008/9**

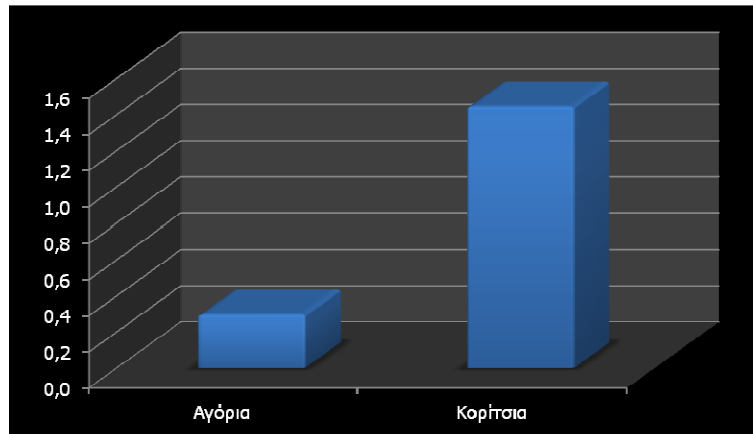

Φύλο και πρόσβαση στις Σχολές Επιστημών Αγωγής

Με κριτήριο το φύλο, οι γυναίκες έχουν σχεδόν πενταπλάσιες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής σε σχέση με τους άνδρες (γράφημα 7). Κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, οι δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής των αγοριών και των κοριτσιών εμφανίζουν αξιοσημείωτη σταθερότητα (τ.α.=0,0 και στις δύο περιπτώσεις).

Γράφημα 7

**Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά φύλο για το διάστημα 2001/2-2008/9**

Σύνοψη

Στις Σχολές Επιστημών Αγωγής «κατευθύνονται» άτομα με γονείς από τις «κατώτερες» στην κοινωνική ιεραρχία επαγγελματικές κατηγορίες και με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Οι γυναίκες υπερισχύουν σε σχέση με τους άνδρες κι αυτό πιθανό να συνδέεται με τη «φύση» του επαγγέλματος, το οποίο έχει ως αντικείμενο τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Είναι εμφανές ότι οι Σχολές Επιστημών Αγωγής συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής απορροφώντας άτομα με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό¹³ και εκπαιδευτικό¹⁴ κεφάλαιο.

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Επάγγελμα γονέων και πρόσβαση στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών

Οι δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής των ατόμων με κριτήριο το επάγγελμα των γονέων δεν διαφοροποιούνται κατά τμήματα. Όλες οι κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες έχουν περίπου τις ίδιες περίπου δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. και στα Π.Τ.Ν. Εξαιρέση αποτελούν, μόνο, τα άτομα με γονείς στα

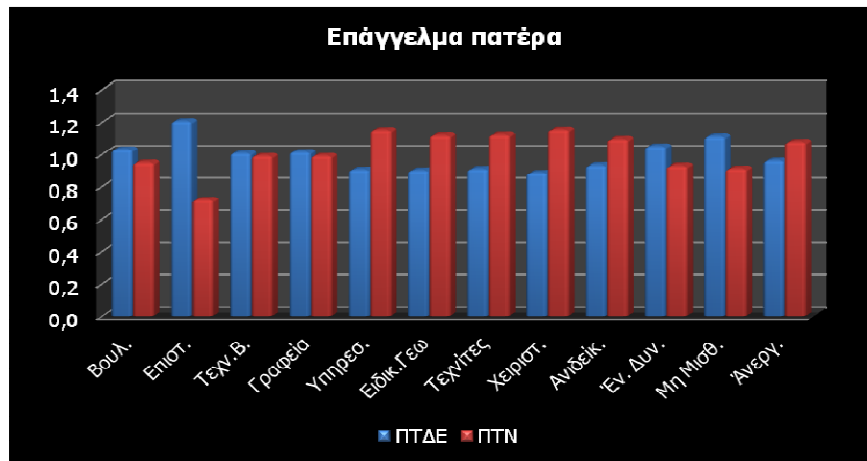
¹³ Όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση το επάγγελμα των γονέων και το φύλο τους.

¹⁴ Όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων.

επιστημονικά επαγγέλματα, τα οποία εμφανίζουν υψηλότερες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. και χαμηλότερες στα Π.Τ.Ν. (γραφήματα 8 και 9).

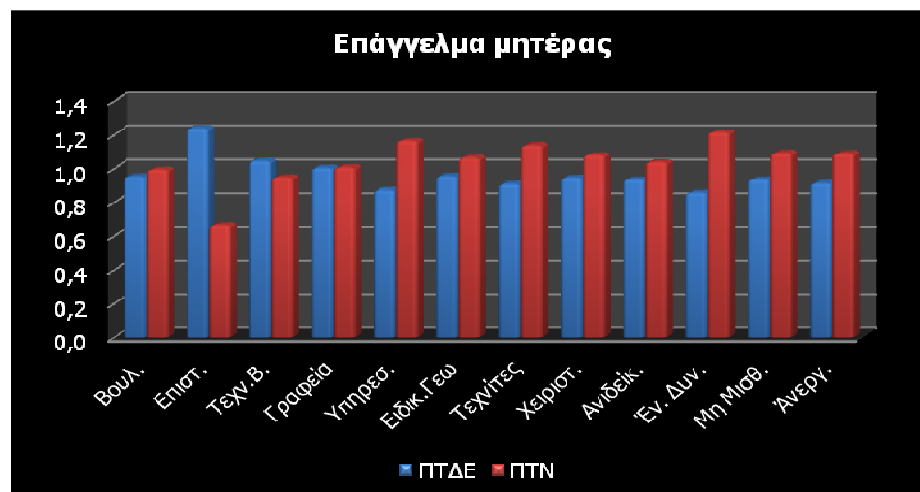
Γράφημα 8

Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Σχολών Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα πατέρα για το διάστημα 2001/2-2008/9

Γράφημα 9

Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Σχολών Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα μητέρας για το διάστημα 2001/2-2008/9

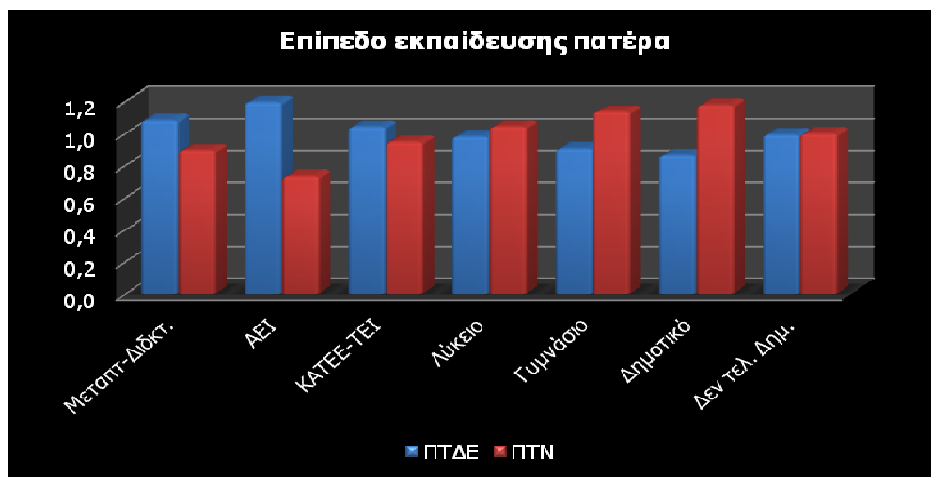

Εκπαίδευση γονέων και πρόσβαση στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών

Τα άτομα με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας έχουν περίπου τις ίδιες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών. Εξαιρεση αποτελούν τα άτομα με πατέρα απόφοιτο ΑΕΙ και με μητέρα απόφοιτο ΑΕΙ ή κάτοχο μεταπτυχιακού-διδακτορικού διπλώματος, τα οποία εμφανίζουν υψηλότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. και χαμηλότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Ν. (γραφήματα 10 και 11).

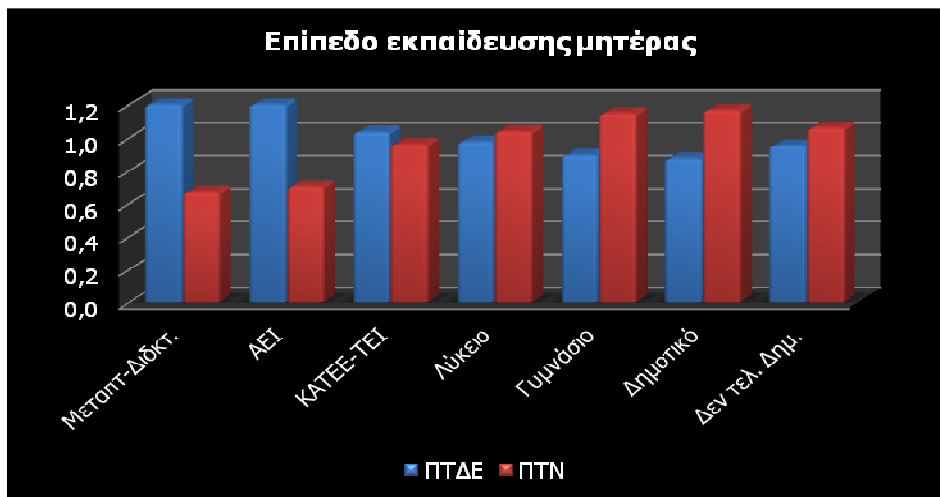
Γράφημα 10

Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Σχολών Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα για το διάστημα 2001/2-2008/9

Γράφημα 11

Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Σχολών Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας για το διάστημα 2001/2-2008/9

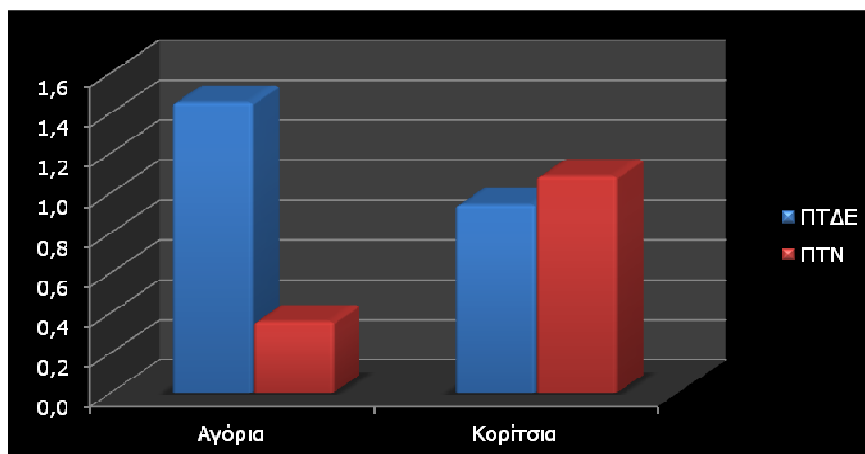

Φύλο και πρόσβαση στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών

Οι άνδρες έχουν τετραπλάσιες περίπου περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. σε σχέση με τα Π.Τ.Ν. Αντίθετα, οι γυναίκες έχουν περίπου τις ίδιες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής και στα δύο Παιδαγωγικά Τμήματα (γράφημα 12).

Γράφημα 12

Μέσοι όροι δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των νέων στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Σχολών Επιστημών Αγωγής κατά φύλο για το διάστημα 2001/2-2008/9

Σύνοψη

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μεταξύ των φοιτητών των Π.Τ.Δ.Ε. και των Π.Τ.Ν. με κριτήριο το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων δεν εμφανίζουν

διαφοροποίηση. Εξαίρεση αποτελούν τα άτομα με γονείς που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα και είναι απόφοιτοι ΑΕΙ, τα οποία έχουν περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες στα Π.Τ.Δ.Ε. και λιγότερες στα Π.Τ.Ν.

Ως προς το φύλο, τα κορίτσια εμφανίζουν τις ίδιες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής και στα δύο Παιδαγωγικά Τμήματα. Αντίθετα, τα αγόρια εμφανίζουν περισσότερες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. και χαμηλότερες στα Π.Τ.Ν.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με το Γάλλο κοινωνιολόγο P. Bourdieu (1989) το σύνολο των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης αποτελεί ένα πεδίο (champ), του οποίου η οργάνωση της δομής του -υπό μορφή αντιθέσεων- είναι ομόλογη με τη δομή του κοινωνικού χώρου¹⁵ (Παναγιωτόπουλος, 1995: 25). Η βασική αντίθεση που χαρακτηρίζει την οργάνωση του πεδίου της ανώτατης εκπαίδευσης, όπως έχει επισημανθεί από τον Κ. Τσουκαλά (1987: 132-133) αλλά και σε άλλες μελέτες (π.χ. Φραγκουδάκη, 1985), αφορά τις «κρατικο-προσανατολισμένες» και τις «μη κρατικο-προσανατολισμένες» ανώτατες σχολές. Η αντίθεση αυτή είναι ομόλογη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στην Ελλάδα μεταξύ των ελευθέρων επαγγελματιών, στο πλαίσιο των οποίων αναπαράγεται το μεγαλύτερο μέρος της άρχουσας τάξης (με τη στενή έννοια) και των μικρομεσαίων επαγγελματιών. Οι απόφοιτοι των «μη κρατικο-προσανατολισμένων» σχολών, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από τα «μεσαία» και «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα¹⁶ καταλαμβάνουν τις ανώτατες κοινωνικές θέσεις, ακόμη και στο δημόσιο τομέα. Αντίθετα, οι απόφοιτοι των «κρατικο-προσανατολισμένων» σχολών, οι οποίοι προέρχονται από τα «κατώτερα» και «μικρομεσαία» κοινωνικά στρώματα προσπαθούν μέσα από την απασχόλησή τους στις κατώτερες και μεσαίες κοινωνικές θέσεις -του δημοσίου, κυρίως, τομέα- να βελτιώσουν (στην περίπτωση των «κατώτερων» κοινωνικών στρωμάτων) ή να διατηρήσουν (στην περίπτωση των «μικρομεσαίων» κοινωνικών στρωμάτων) την κοινωνική τους θέση (Τσουκαλάς, 1986: 133· Θάνος, 2010: 447-449).

Οι Σχολές Επιστημών Αγωγής εντάσσονται στις «κρατικο-προσανατολισμένες» σχολές της ανώτατης εκπαίδευσης. Οι απόφοιτοι των σχολών αυτών απασχολούνται ως δάσκαλοι ή νηπιαγωγοί, επαγγέλματα, τα οποία απολαμβάνουν χαμηλό κοινωνικό κύρος, όπως αναφέρουν και οι ίδιοι (Πυργιωτάκης, 1992:183). Οι φοιτητές των σχολών αυτών προέρχονται από κοινωνικά περιβάλλοντα με χαμηλό οικονομικό, κοινωνικό και μορφωτικό κεφάλαιο (Καραμεσίνη & συν., 2008: 232). Τις μεγαλύτερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής εμφανίζουν τα άτομα με γονείς που προέρχονται από τις «κατώτερες» κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (ειδικευμένοι γεωργοί, τεχνίτες και ανειδίκευτοι εργάτες) και έχουν χαμηλό μορφωτικό κεφάλαιο (απόφοιτοι

¹⁵ Τα «πεδία» είναι κοινωνικές δομές, δυαδικές, οι οποίες οργανώνονται υπό τη μορφή αντιθέσεων και υποβάλλουν τα υποκείμενα σε ενεργήματα «δια-μόρφωσης» (Παναγιωτόπουλος, 1995: 25).

¹⁶ Πολλές έρευνες έχουν αναδείξει τη «διοχέτευση» των νέων από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα στις «κρατικο-προσανατολισμένες» ανώτατες σχολές. Βλ. ενδεικτικά: Θάνος, 2010· Παναγιωτόπουλος & Θάνος, 2008· Σιάνου-Κύργιου, 2005· Κυρίδης, 1997· κ.ά.

Δημοτικού). Ως προς το φύλο, οι γυναίκες έχουν σχεδόν πενταπλάσιες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής από τους άνδρες αναπαράγοντας τα κοινωνικά στερεότυπα σύμφωνα με τα οποία η διαπαιδαγώγηση των παιδιών αποτελεί γυναικείο ρόλο¹⁷ (Arnot, 2004· Reay, 1998).

Οι Σχολές Επιστημών Αγωγής χαρακτηρίζονται από την αντίθεση μεταξύ των Π.Τ.Δ.Ε. και των Π.Τ.Ν. Η αντίθεση αυτή αντιστοιχεί στις αντιθέσεις μεταξύ: (α) επιστημονικών επαγγελμάτων και λοιπών κοινωνικο-επαγγελματικών κατηγοριών με βάση το επάγγελμα των γονέων, (β) αποφοίτων ΑΕΙ και υπόλοιπων εκπαιδευτικών βαθμίδων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων¹⁸, και (γ) ανδρών και γυναικών με βάση το φύλο. Συγκεκριμένα, τα άτομα με γονείς στα επιστημονικά επαγγέλματα και απόφοιτους ΑΕΙ και που ως προς το φύλο είναι άνδρες έχουν περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε. και χαμηλότερες στα Π.Τ.Ν.

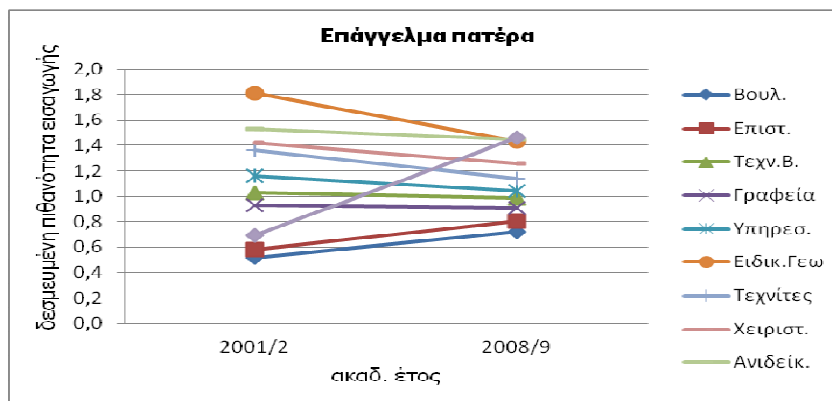
Κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου 2001-2009, παρατηρείται μια τάση μείωσης των διαφορών των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής μεταξύ των νέων με γονείς από τις «ανώτερες» και «κατώτερες» κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (γραφήματα 13 και 14). Ίδια τάση διαγράφεται όσον αφορά τις δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής μεταξύ των νέων με γονείς από τις ανώτερες και κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες (γραφήματα 15 και 16).

¹⁷ Ο Τ. Πάρσονς (1985: 263-264) αναφέρει ότι στην Ευρώπη, παλαιότερα, όταν τα δύο φύλα διδάσκονταν ξεχωριστά (σχολεία αρρένων και θηλέων), σε κάθε φύλο δίδασκε δάσκαλος του ίδιου του φύλου. Με την καθιέρωση της μικτής εκπαίδευσης, αναφέρει ότι η δασκάλα αποτελεί συνέχεια του ρόλου της οικογένειας.

¹⁸ Η διαφοροποίηση αυτή με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων, στην περίπτωση της μητέρας αφορά και τις κατόχους μεταπτυχιακού-διδακτορικού διπλώματος.

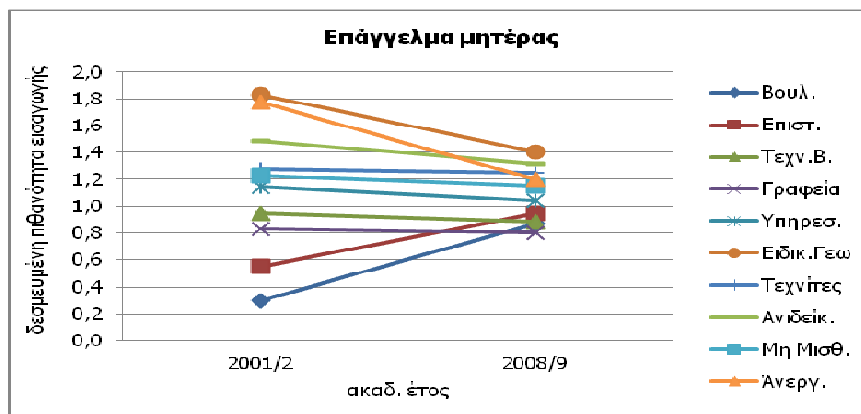
Γράφημα 13

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα πατέρα για το διάστημα 2001/2-2008/9**

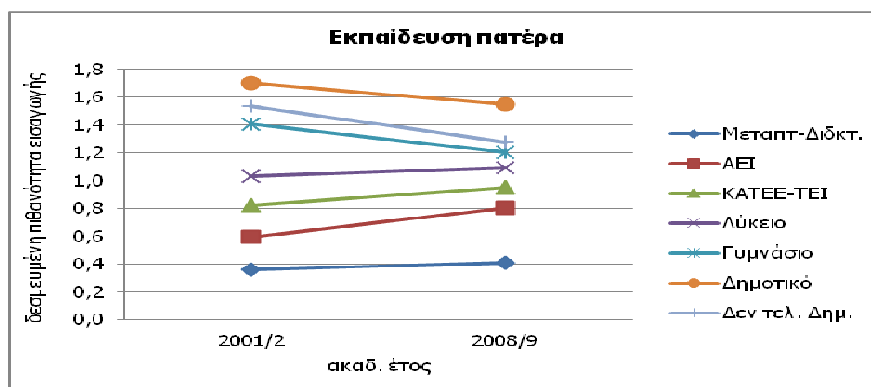
Γράφημα 14

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επάγγελμα μητέρας για το διάστημα 2001/2-2008/9**

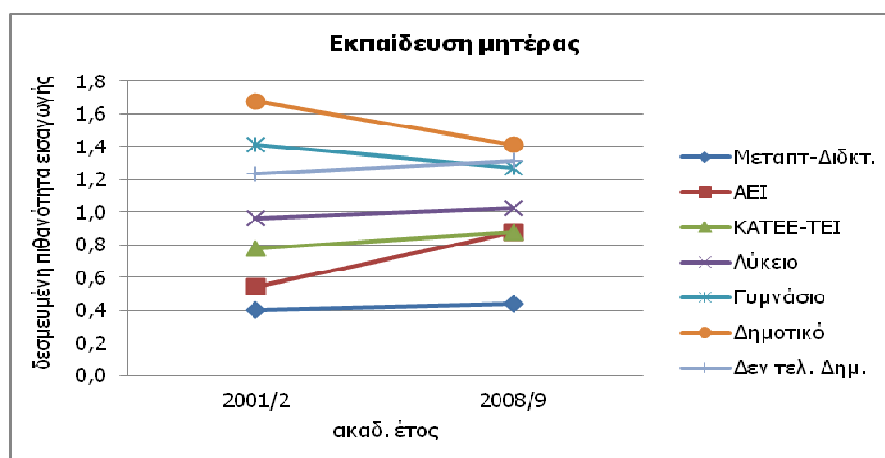
Γράφημα 15

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των ατόμων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα για το διάστημα 2001/2-
2008/9**

Γράφημα 16

**Εξέλιξη των δεσμευμένων πιθανοτήτων εισαγωγής των νέων στις Σχολές
Επιστημών Αγωγής κατά επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας για το διάστημα 2001/2-
2008/9**

Τα άτομα με γονείς από τις ανώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές και εκπαιδευτικές κατηγορίες εμφανίζουν αύξηση στις δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στις Σχολές Επιστημών Αγωγής, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας και την οικονομική κρίση. Άτομα με παππούδες από τα «χαμηλότερα» κοινωνικά στρώματα και γονείς από τα «μικρομεσαία» κοινωνικά στρώματα αναπροσαρμόζουν τις σχολικές τους στρατηγικές σε σχέση με παλιότερα. Ειδικότερα, ενώ σε προηγούμενες δεκαετίες επέλεγαν τα παιδιά τους να σπουδάσουν στις λεγόμενες «προνομιούχες» σχολές (Πολυτεχνικές και

Ιατρικές Σχολές) (Πυργιωτάκης, 1992: 1986) τώρα φαίνεται να εντάσσουν στις επιλογές τους και «μη προνομιούχες» σχολές, όπως είναι οι Σχολές Επιστημών Αγωγής, οι οποίες εξασφαλίζουν άμεση απασχόληση στην αγορά εργασίας (Σιάνου-Κύργιου, 2010: 249-268· Κωνσταντίνου & Μίχος, 2011:70-73). Σύμφωνα με τα στοιχεία πανελλαδικής έρευνας στους αποφοίτους των ετών 1998-2000, οι απόφοιτοι των Σχολών Επιστημών Αγωγής εμφανίζουν υψηλό ποσοστό απασχόλησης στο δημόσιο τομέα με πλήρη και σταθερή μισθωτή απασχόληση (Καραμεσίνη & συν., 2008: 232). Αυτά επιβεβαιώνονται και από συνεντεύξεις φοιτητών που έχουν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο έρευνας που βρίσκεται σε εξέλιξη.

-Είσαι στο Παιδαγωγικό... αλλά προηγουμένως είχες φοιτήσει στο Πολυτεχνείο...

-Είχα περάσει με 17.600 περίπου μόρια το 2008 στο Πολυτεχνείο Ηλεκτρολόγος Μηχανικός και Μηχανικών Ηλεκτρονικών Υπολογιστών στην Ξάνθη, αλλά λόγω της αδερφής μου πήγα στην Αθήνα, πήρα μεταγραφή. Έκανε μεταπτυχιακό, είχε τελειώσει κι αυτή Πολυτεχνείο και με έφερε εκεί. Σπούδαζα δύο χρόνια, 2008 και 2009. Μετά έκανα το 10% γιατί δεν μου άρεσε κατά κάποιο τρόπο, γιατί ήταν ας το πούμε.... της μαμάς καπρίτσιο και του μπαμπά "βάλε και σχολές καλές" γιατί όπως κάνουμε οι περισσότεροι το λάθος στο μηχανογραφικό βάζουμε με βάση τα μόρια και όχι με βάση τι θέλεις. Και έτυχε να βάλω πρώτα αυτά τα δύο Πολυτεχνεία, δηλαδή των Ηλεκτρολόγων και μετά το Παιδαγωγικό. Και επειδή πέρασα εκεί, ε, και μου είπαν όλοι ότι είναι η καλύτερη σχολή, το ένα και το άλλο, οπότε είπα να συνεχίσω, να δώσω μια ευκαιρία να αλλάξω κάπως. Ε, ώσπου δεν άντεξα. Ήταν και δύσκολη η σχολή. Ενώ εντάξει, περνούσα σχεδόν τα μισά μαθήματα. Δεν μου άρεσε γενικά και η Αθήνα, ήταν κι αυτό ένα που με επηρέασε πάρα πολύ. Και ήταν κι αυτό, ήθελα Παιδαγωγικό. Καταλάβαινα όσο περνούσε ο καιρός ότι δεν ήμουν εκεί μέσα. Έκανα, όμως, μετά κι ένα άλλο λάθος, έκανα το 10%, που μπορούσα μετά για δύο συνεχόμενες χρονιές και πέρασα Ίκαρος, ιπτάμενος κιόλας στην αεροπορία. Και γιατί έβαλα πρώτα Ικάρων και μετά έβαλα πάλι Παιδαγωγικό. Δηλαδή έκανα δύο βλακείες συνεχόμενες. Εκεί ευθύνομαι εγώ και όχι οι γονείς μου, ότι με επηρέασαν κατά κάποιο τρόπο. Πήγα και εκεί να δω, αλλά τελικά αποφάσισα ότι... το παράτησα μέσα σε δύο εβδομάδες και έφυγα και λέω θα πάω να ξαναδώσω πανελλήνιες γιατί δεν μπορούσα να ξανακάνω 10%. Έδωσα πάλι πανελλήνιες γιατί καταργήθηκε το 10%, μπορούσες δύο χρονιές συνεχόμενες και εγώ το έκανα, και μετά είπα μονόδρομος

είναι οι πανελλήνιες. Κι έτσι γύρισα ξανά στο χωριό μου, ξαναέδωσα πανελλήνιες, ξαναέβγαλα τα ίδια μόρια, παρόλο που ήταν πιο δύσκολες οι εξετάσεις πέρυσι και πέρασα Παιδαγωγικό, ήταν η πρώτη μου επιλογή. Είπα με τη μία Γιάννενα. Δηλαδή έβαλα όλα τα Παιδαγωγικά, Γιάννενα, Φλώρινα, εδώ κοντά κιόλας. Πάντα ήμουν επηρεασμένος σε θέματα Παιδαγωγικών γιατί ο πατέρας μου είναι νηπιαγωγός κι όπως σας προανέφερα ήταν ο πρώτος άνδρας διορισμένος στην Ελλάδα στο δημόσιο κιόλας. Είχε τελειώσει στην Κρήτη, στο τμήμα της Κρήτης και ήμουν σχετικά επηρεασμένος. Και να πάω νηπιαγωγός τόσο πολύ, αλλά επειδή ήξερα ότι ήταν τόσο κλειστό το επάγγελμα και δεν υπάρχουν προσλήψεις και τέτοια και ήθελα και από μέσα μου να πάω σε ένα λίγο μεγαλύτερο επίπεδο, το θεωρούσα λίγο το Δημοτικό... έχει να κάνει με λίγο μεγαλύτερα παιδιά και είναι μέρα με νύχτα το Νηπιαγωγείο με το Δημοτικό κι έτσι πήγα εκεί. Ή μάλλον δεν έχει καμία σχέση. Η μάνα μου είναι νοσοκόμα, τέλειωσε εδώ στα Γιάννενα κι είναι κι αυτή στο χωριό. Και ο πατέρας είναι διευθυντής στο χωριό 20 κάτι χρόνια, πόσα είναι. Αυτά. Και πιστεύω ήταν από τις καλύτερες επιλογές που έκανα τα τελευταία χρόνια. Αν και ήτανε τυραννία για μένα να ξαναδώσω πανελλήνιες, γιατί δεν είναι ότι τις έδωσα στο καπάκι τις πανελλήνιες την επόμενη χρονιά και τα είχα όλα πρόσφατα. Είναι ότι ήταν δύο χρόνια.

(...)

-Πες μου για την αδερφή σου...

-Η αδερφή μου είχε μπει το 2002 Μηχανικός Περιβάλλοντος στην Ξάνθη όπου πήγε κιόλας. Γι' αυτήν ήταν πολύ δύσκολα σχετικά γιατί δεν είχαμε κανέναν εκεί πάνω στο Βορρά κατά κάποιο τρόπο στην Ελλάδα και δεν είχαμε κανένα και οπότε ήταν λίγο δύσκολα γιατί δεν είχε ένα στήριγμα. Σημαίνει ότι αυτή τη σχολή την έκανε μόνο αυτή. Δεν ήταν ούτε πολιτικός μηχανικός ούτε ηλεκτρολόγος όπως σας ανέφερα για θέμα με τους θείους για να μπορεί να έχει μια δουλειά. Κι αυτήν ήθελε το Παιδαγωγικό σχεδόν σαν εμένα, απλά επηρεάστηκε πάρα πολύ σε θέματα ότι τα πέρασε τα μαθήματα όλα τον πρώτο χρόνο, έκανε φιλίες καλές, δέθηκε κιόλας, και είναι σημαντικό, δεν το είπαμε προηγουμένως, αυτή τότε επηρεάστηκε από τις θέσεις εργασίας, έμπαιναν τότε πάρα πολύ λίγοι και δεν ήθελε να ζοριστεί οπότε έλεγε καλύτερα να πάω σε ένα Πολυτεχνείο και να τελειώσω εκεί παρά να πάω στο Παιδαγωγικό που σχεδόν δεν ξέρω αν θα μπω. Γιατί τότε που πέρασε η αδερφή μου, είχε περάσει με 16.000 μόρια, ήταν κι αυτή δύσκολη χρονιά, μπορούσε να περάσει τότε Παιδαγωγικό τότε ήταν 11.000 και 12.000 μόρια σχεδόν το Παιδαγωγικό απ' ότι θυμάμαι καλά, μπορεί να κάνω και κάποιο λάθος. Ήταν αρκετά χαμηλά, δηλαδή το θεωρούσαν υποτιμητικό να πας σε ένα Παιδαγωγικό τότε. Γιατί κοίταξε και τα μόρια,

δηλαδή λέει ότι είναι κρίμα να χαλάσω τα μόρια. Και πιστεύω ότι αυτό είναι λίγο χαζό, της το έχω πει κι εγώ, τώρα παρόλο που έχουμε μεγαλώσει, ότι είναι αυτό να κοιτάς τα μόρια για να κάνεις τη ζωή σου. Δεν το μετανιώνει γιατί κι αυτές είναι επιλογές ζωής, ποτέ δεν μετανιώνεις για τις επιλογές ζωής. Αλλά εντάξει, τώρα που λίγο δυσκολεύτηκαν στον τομέα των επιχειρήσεων, τώρα το ξανασκέφτηκε κι αυτή. Αλλά εντάξει, δεν είναι λύση ότι όταν δυσκολευτούμε να σκεφτόμαστε την εύκολη λύση. Τι θέλω να πω, δηλαδή τώρα είναι δύσκολα, αν ήμουν σ' ένα Παιδαγωγικό, α! ωραία θα είχα τα λεφτά, θα 'χα εκείνα... Είναι κι αυτό, είναι κρίμα. Λέω εγώ ο ίδιος ότι τώρα άμα αυτή ήταν Παιδαγωγικό, μπορεί να μην ερχόταν με τη μία στον τόπο της, που ήθελε κι αυτή να έρθει στην Πρέβεζα, αλλά θα έκανε 2-3 χρόνια σε μια Αθήνα, και τώρα θα ήταν δίπλα σπίτι μας που έχουμε το Δημοτικό, δηλαδή θα ήταν πραγματικά στον τόπο της. Τώρα που το σκέφτεται πιο πολύ γι' αυτό που σας είπα, δηλαδή είδε ότι κι εκεί στένεψαν και οικονομικά. Έχει δουλειά, πάλι καλά να λέμε, με καλά λεφτά, οικονομικές απολαβές. Αλλά σκέφτεται και το άλλο, λίγο το ποιοτικό, γιατί όπως και να το κάνεις, σε μια επιχείρηση δεν είναι η δουλειά μόνο ότι πάω και κάνω τη δουλειά μου και φεύγω. Είναι και ο φόρτος εργασίας που παίρνεις για το σπίτι. Είναι τα Σαββατοκύριακα προσωπική εργασία συν το άγχος για τις μελέτες. Γιατί αυτή κάνει μελέτες ISO. Δηλαδή δίνει πιστοποιήσεις μαζί με την εταιρία της για θέμα περιβαλλοντικών σε διάφορες εταιρίες. Δηλαδή από βενζινάδικα μέχρι σε μεγάλες εταιρίες όπως είναι η BP τα Ανώνυμα Πετρέλαια, δηλαδή είναι καλή επιχείρηση. Και είναι αυτό που σας είπα, σκέφτεται τώρα που είναι και λίγο πιο δύσκολα, δηλαδή αύριο, μεθαύριο μπορεί να μην έχει δουλειά ή να μην έχει ένα μισθό καλό, να της μειωθούν. Αυτό λέει καλύτερα να ήμουν μια δασκάλα που θα 'χα και μια ποιοτική ζωή, θα 'χα και το μισθό μου και θα 'μουν και δίπλα σπίτι μου, και οικογένεια θα μπορούσα να φτιάξω κι αυτά. Δηλαδή τώρα αν σκεφτείτε πάει εννιά η ώρα, σχεδόν έρχεται εφτά. Δηλαδή παραπάνω από οχτάωρο, κι είναι κι αυτό.

Φοιτητής Α' έτους Παιδαγωγικού Τμ. Δημοτικής Εκπαίδευσης Π. Ιωαννίνων, ακ. έτ.

2011-12

*(επάγγελμα γονέων, πατέρας: νηπιαγωγός - μητέρα: νοσοκόμα
επίπεδο εκπαίδευσης γονέων, πατέρας: ΑΕΙ - μητέρα: ΤΕΙ)*

Σύμφωνα με τον P. Bourdieu, οι δομές του πεδίου θεμελιώνονται τόσο στην αντικειμενικότητα υπό τη μορφή θεσμών όσο και στην υποκειμενικότητα υπό μορφή

έξων (habitus) (Παναγιωτόπουλος, 1995: 25-26 & 2005: 287-290). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι δομές θεμελιώνονται στην αντίθεση-ιεράρχηση των ανώτατων σχολών, στις οποίες εντάσσονται και οι Σχολές Επιστημών Αγωγής, και στις έξι που οδηγούν τους νέους να δηλώνουν ως προτίμηση συγκεκριμένες σχολές, στην παρούσα περίπτωση τις Σχολές Επιστημών Αγωγής. Έτσι η επιλογή των Σχολών Επιστημών Αγωγής από άτομα με γονείς από τα «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα, τα οποία, με βάση τη βαθμολογία τους στις πανελλαδικές εξετάσεις, θα μπορούσαν να εισαχθούν στις Πολυτεχνικές Σχολές (αντικειμενική διάσταση), εμφανίζεται ως προτίμηση της παιδαγωγικής επιστήμης και της αγάπης προς τα παιδιά (υποκειμενική διάσταση).

-Γιατί επέλεξες το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης ενώ μπορούσες να περάσεις Πολυτεχνείο ;

-Το σκεφτόμουν όλη τη χρονιά κι αποφάσισα στο τέλος να διαλέξω αυτό που πραγματικά θέλω να κάνω ως επάγγελμα. Ενώ μπορούσα να πιάσω... να πάω πολιτικός μηχανικός, τελικά διάλεξα το Παιδαγωγικό. Σκέφτηκα μετά ότι μπορεί να μην έχει και την καλύτερη αποκατάσταση, αλλά μπορεί, όμως, και ο πολιτικός μηχανικός να μην έχει καλή αποκατάσταση.

-Τι σου αρέσει στα παιδαγωγικά πάνω...

-Μου αρέσει που θα ασχολούμαι με παιδάκια. Δηλαδή θα είμαι εφτά ώρες την ημέρα με παιδιά κι όχι με εργοδότες, με συνομήλικους... Και υπάρχει αυτή η αθωότητα...

*Φοιτήτρια Α ' έτους Παιδαγωγικού Τμ. Δημοτικής Εκπαίδευσης Π. Ιωαννίνων, ακ .έτ.
2011-12*

*(επάγγελμα γονέων, πατέρας: συνταξιούχος - μητέρα: οικιακά,
επίπεδο εκπαίδευσης γονέων, πατέρας: Λύκειο - μητέρα: Γυμνάσιο)*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά τη δεκαετία του 2000, στις Σχολές Επιστημών Αγωγής, τις περισσότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής έχουν τα άτομα με γονείς από τις «κατώτερες» κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες και από τις κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες, δηλαδή προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και εκπαιδευτικό

κεφάλαιο. Επομένως, οι Σχολές Επιστημών Αγωγής δεν ελκύουν άτομα με γονείς υψηλού κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου. Αυτό σημαίνει ότι οι σχολές αυτές εξακολουθούν να αποτελούν μέσο κοινωνικής κινητικότητας για τα άτομα από τα λαϊκά και μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα.

Τα τελευταία χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου (ακαδημαϊκά έτη 2007/8 και 2008/9), οι Σχολές Επιστημών Αγωγής φαίνεται να προσελκύουν το ενδιαφέρον ατόμων με γονείς από τις «ανώτερες» κοινωνικο-επαγγελματικές και εκπαιδευτικές κατηγορίες. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με την άμεση απορρόφηση των πτυχιούχων των Σχολών Επιστημών Αγωγής από την αγορά εργασίας και την παράλληλη μείωση της απορρόφησης αποφοίτων «προνομιούχων» σχολών από την αγορά εργασίας.

Οι Σχολές Επιστημών Αγωγής εντάσσονται στις «γυναικοκρατούμενες» ανώτατες σχολές εφόσον οι γυναίκες αποτελούν την πλειονότητα των φοιτητών. Το γεγονός αυτό σχετίζεται άμεσα με την απασχόληση των πτυχιούχων σε παιδαγωγικά επαγγέλματα, τα οποία χαρακτηρίζονταν μέχρι πρόσφατα ως «γυναικεία» επαγγέλματα.

Μεταξύ των δύο Παιδαγωγικών Τμημάτων, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών, τα άτομα δεν εμφανίζουν διαφοροποιήσεις ως προς τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά. Εξαιρέση αποτελούν τα άτομα με γονείς στα επιστημονικά επαγγέλματα και απόφοιτους ΑΕΙ και τα αγόρια, τα οποία εμφανίζουν υψηλότερες δεσμευμένες πιθανότητες εισαγωγής στα Π.Τ.Δ.Ε απ' ότι στα Π.Τ.Ν.

Είναι εμφανές ότι τα τελευταία χρόνια, ιδίως μετά την οικονομική ύφεση και τη γενικότερη κρίση στην ελληνική κοινωνία, οι στρατηγικές αναπαραγωγής των κοινωνικών ομάδων έχουν μετασχηματιστεί. Ιδιαίτερα, η μεγάλη μείωση των θέσεων απασχόλησης στο δημόσιο τομέα, κύριο φορέα απορρόφησης των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης, επηρέασε σημαντικά τις στρατηγικές αναπαραγωγής των ελληνικών οικογενειών. Οι μετασχηματισμοί αυτοί επέδρασαν και το ερευνητικό πεδίο των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση, το οποίο δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνικές ανισότητες των πτυχιούχων κατά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arnot, M. (2004). *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου. Εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές* (Β. Δεληγιάννη-Κουιμτζή, Επιστ. Επιμ. - Χ. Αθανασιάδου & Κ. Δαλακούρα, Μετφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βάμβουκας, Μ. (1982). *Κίνητρα του διδασκαλικού επαγγέλματος*. Ηράκλειο: έκδ. ιδίου.
- Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-Cl. (1993). *Οι κληρονόμοι. Οι φοιτητές και η κουλτούρα* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Εισαγ. - Ν. Παναγιωτόπουλος & Μ. Βιδάλη, Μετφρ.). Αθήνα: Δελφίνι.
- Ε.Σ.Υ.Ε. (1995). *Στατιστική ταξινόμηση των επαγγελματιών, ΣΤΕΠ-92*. Αθήνα: Ε.Σ.Υ.Ε.
- Θάνος, Θ. (2009). Εισαγωγή: Μεθοδολογικά, θεωρητικά και εμπειρικά θέματα στη μελέτη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στην Ελλάδα. Στο Θ. Θάνος (Επιμ.): *Εκπαιδευτικές ανισότητες: Μεθοδολογικά, θεωρητικά και εμπειρικά θέματα* [Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Ρέθυμνο, 11-3-2009]. Αθήνα: Μοτίβο, 19-32.
- Θάνος, Θ. (2010). *Κοινωνιολογία των κοινωνικών ανισοτήτων στην εκπαίδευση. Η πρόσβαση των κοινωνικο-επαγγελματικών ομάδων στην ανώτατη εκπαίδευση* (Γ. Κουζέλης, Προλεγόμενα). Αθήνα: Νήσος.
- Θάνος, Θ. (2012). Σχολικές διαιρέσεις και κοινωνικές διακρίσεις: Η πρόσβαση των κοινωνικών ομάδων στην ανώτατη εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα. *Κοινωνικές Επιστήμες* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Δ/νση), 1, 2012, 125-172.
- Καραμεσίνη, Μ. & συν. (2008). *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας. Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998-2000*. Αθήνα: Διόνικος.
- Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, Γ. (1999). *Εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική. Κοινωνιολογική ανάλυση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κορώσης, Κ., & Ελευθεράκης, Θ. (2011). Οι κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του εκπαιδευτικού επαγγέλματος: Από τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Νηπιαγωγών στα Παιδαγωγικά Τμήματα. Στο Β. Οικονομίδης (Επιμ.): *Εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών. Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο, 75-95.
- Κυρίδης, Α. *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση και η πρόσβαση στο πανεπιστήμιο (1955-1985)*. Αθήνα: Gutenberg.

- Κωνσταντίνου, Χ., & Μίχος, Ν. (2011). Τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης ως πόλος έλξης των υποψηφίων για εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση-Οι απόψεις των εισαχθέντων για τα κίνητρα επιλογής τους στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Στο Β. Οικονομίδης (Επιμ.): *Εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών. θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο, 70-74.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1974). *Προς μίαν Ελληνικήν Κοινωνιολογίαν της Παιδείας, τόμος α': Ανώτατη Παιδεία: Ευκαιρίες και εμπόδια*. Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (1995). Pierre Bourdieu: Ο στοχαστής της «πρωτόγονης σκέψης» των στοχαστών της «πρωτόγονης σκέψης». Στο Ι. Λαμπίρη-Δημάκη & Ν. Παναγιωτόπουλος (Επιμ.): *Pierre Bourdieu, Κοινωνιολογία της Παιδείας*. Αθήνα: Καρδαμίτσας-Δελφίνι, 23-48.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2005). *Η οδύνη των ανέργων*. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Παναγιωτόπουλος, Ν., & Θάνος, Θ. (2008). Ο καιρός της κατανόησης ενός unfair game. Στο Ν. Παναγιωτόπουλος (Δ/νση): *Η απομάγευση του κόσμου*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-Πολύτροπον, 37-72.
- Πάρσονς, Τ. (1985). Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα: Μερικές από τις λειτουργίες στην αμερικάνικη κοινωνία. Στο Α. Φραγκουδάκη (Μετφρ.): *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης, 249-276.
- Πυργιωτάκης, Ι. (1992). *Η οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Reay, D. (1998). 'Always knowing' and never being sure: Familial and institutional habituses and higher education choice. *Journal of Education Policy*, 4, 519-529.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2005). *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες. Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997-2004)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2010). *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Sianou-Kyrgiou, E., & Tsiplakides, I. (2011). Similar performance, but different choices: social class and higher education choice in Greece, *Studies in Higher Education*, 36 (1), 89-102.
- Τσουκαλάς, Κ. (1987). *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης.